

SPIEGEL

jaargang 17/18 (1999/2000), nummer 3/4

SPIEGEL

Tijdschrift van de Vereniging voor de Didactiek
van het Nederlands (VDN)
en van de Vereniging van Vlaamse Moeder taaldidactici (VVM)

SPIEGEL

Tijdschrift voor onderzoek en ontwikkeling op het terrein van de didactiek van het moedertaalonderwijs en van de opleiding tot leraar in de moedertaal

Redactieraad

Steven ten Brinke
Frans Daems
Antwerpen
Ton van der Geest
Wolfgang Herrlitz
Hans Hulshof
Nijmegen
Koen Jaspaert
Gert Rijlaarsdam

IVLOS, Universiteit Utrecht
Sectie Germaanse, UFSIA; Departement Didactiek en Kritiek UIA, Universiteit
Vakgroep Taal en Communicatie, Rijksuniversiteit Groningen
Center for Language and Communication, Universiteit Utrecht
ICLON, Rijksuniversiteit Leiden; Vakgroep Nederlands, Katholieke Universiteit
Steunpunt NT2, Katholieke Universiteit Leuven
Instituut voor de Lerarenopleiding, Universiteit van Amsterdam

Redactie

Kris van den Branden
Amos van Gelderen
Sjaak Kroon
Uriël Schuurs
Jan Sturm
Nijmegen

Steunpunt NT2, Katholieke Universiteit Leuven
SCO-Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam
Faculteit der Letteren, Katholieke Universiteit Brabant
Cito, Arnhem
Vakgroep Nederlands Instituut voor Leraar en School, Katholieke Universiteit

Redactiesecretariaat

Sjaak Kroon en Carine Zebedee
Faculteit der Letteren, KUB, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg
Telefoon: 013 - 4662776 of 013 - 4662668; e-mail: s.kroon@kub.nl

Abonnementen

Een jaargang omvat drie nummers. Leden van de Vereniging voor de Didactiek van het Nederlands (VDN) en de Vlaamse Vereniging van Moedertaaldidactici (VVM) ontvangen Spiegel gratis. Het lidmaatschap van de VDN en de VVM kost fl. 65 resp. BFr. 1300 per jaar; aanmelding bij de penningmeesters (zie hieronder). Voor niet-leden bedraagt de abonnementsprijs fl. 90 resp. BFr. 1800 per jaar. Studenten, beginnende (eerste twee jaar) en werkzoekende docenten betalen fl. 40 of BFr. 800 voor een abonnement, onder overlegging van bewijsstukken. Abonnementen kunnen op elke moment ingaan en gelden voor het lopende kalenderjaar. Zonder schriftelijke opzegging voor 1 december worden abonnementen automatisch verlengd.

Penningmeester VDN p/a J.W. Brouwersstraat 11-hs, 1071 LH Amsterdam
Penningmeester VVM p/a Universitaire Instelling Antwerpen, CBL, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk;
bankrekeningnummer 001-1499716-75

Bijdragen

Wie van plan is een bijdrage aan *Spiegel* te leveren wordt verzocht contact op te nemen met het redactiesecretariaat. De *technische richtlijnen* voor auteurs zijn achterin dit nummer opgenomen.

Inhoud

Redactioneel	1
<i>Ludo Verhoeven en Cor Aarnoutse</i> Interactief taalonderwijs: balans tussen constructief en instructief leren	9
<i>Theo Witte</i> Een zoeklicht voor de begeleiding van de literaire ontwikkeling Verslag van een oriënterend onderzoek naar een kennisbasis voor het literatuuronderwijs in het studiehuis	31
<i>Peter Bimmel, Huub van den Bergh en Ron Oostdam</i> Effecten van strategietraining op leesvaardigheid in moedertaal en vreemde taal	55
<i>Ton Vallen</i> Veeltaligheid in de klas: een uitdaging voor beleid en praktijk	79
<i>Amos van Gelderen en Ron Oostdam</i> Learning grammatical structures for revision of form and meaning A classroom experiment	105
<i>Jeff Bezemer</i> Is het een aa of een a? Leren spellen op een multiculturele basisschool	127
<i>Heleen Strating en Anne Vermeer</i> De digitale klas; over (in-)efficiëntie van het inzetten van multimediale software in het tweede-taalonderwijs	151
Ingekomen publicaties	163
Adressen van de auteurs	165

Een vlootschouw

Ongetwijfeld mag de publicatie - begin dit jaar - van het lijvige *Handbook of Ethnography* (Atkinson et al., 2001) een mijlpaal in de ontwikkeling van het etnografisch onderzoek genoemd worden en dus ook in die van het schooletnografisch onderzoek. Lijvig: het handboek omvat 507 pagina's met 33 bijdragen van 47 onderzoekers onder wie twee Nederlanders: Lodewijk Brunt en Ilja Maso. Twee andere mijlpalen waren zeker ook het verschijnen van het al even monumentale *Handbook of Qualitative Research* (Denzin & Lincoln, 1994) en het even omvangrijke *Handbook of Research on Teaching Literacy through the Communicative and Visual Arts* (Flood, Heath & Lapp, 1997). Geen van beide laatste overigens specifiek op etnografisch onderzoek gericht, laat staan op schooletnografisch onderzoek. Denzin & Lincoln (1994:248-261) bevat maar één bijdrage over *Ethnography and Participant Observation* van de hand van Paul Atkinson (dezelfde) en Martin Hammersley; de *Subject Index* geeft 12 verwijzingen naar 'ethnography' met een twintigtal vindplaatsen. 'Education' kent de index niet, evenmin 'school'.

Flood, Heath & Lapp (1997:181-202) biedt daarentegen een zeer lezenswaardig en informatief overzichtsartikel onder de titel *Ethnography and Ethnographers of and in Education: a Situated Perspective*. Het is van de hand van Judith Green en David Bloome. Terugkijkend op ongeveer 30 jaar (voornamelijk engelstalig) etnografisch onderzoek proberen ze een antwoord te vinden op vragen als:

"what counts as ethnography and ethnographic research, who conducts such research, where and how the research agenda [is] being pursued and how such research contributes to evolving knowledge bases in education and the social sciences?" (Green & Bloome, 1997:181)

Om die vragen systematisch, gedisciplineerd en controleerbaar te beantwoorden geven ze een aantal uitgangspunten die ze daarbij hanteren die in dit verband het vermelden waard zijn: *Spiegel* heeft immers in het verleden relatief veel aandacht geschonken aan uitkomsten van schooletnografisch onderzoek - zie bijvoorbeeld de bijdrage van Jeff Bezemer in deze aflevering - en hoopt dat in volgende afleveringen weer te doen.

Allereerst maken Green en Bloome enkele duidelijke en belangrijke conceptuele onderscheidingen. Aan de eerste wordt al gerefereerd in de titel van hun bijdrage, namelijk

"a heuristic distinction between ethnography-of-education (e.g., anthropologists or sociologists studying education) and ethnography-in-education (e.g.,

educational researchers, teacher educators, teachers, and students employing ethnographic research to study education)." (ibid.:182)

Als belangrijkste verschil tussen die beide benaderingen benadrukken ze dat in 'ethnography *in* education'

"[the] studies (...) are guided by educational questions, purposes, needs, and concerns. (...) Ethnography *in* education is conducted by those inside this academic field, for example, teachers, students, teacher educators, administrators, using ethnographic perspectives and ethnographic tools for Education's purposes." (ibid.:186)

Maar in 'ethnography *of* education'

"theories, questions and goals of [the] research are framed by the home disciplines and academic fields of the researcher and not necessarily by educator's needs, issues or concerns." (ibid.:186)

In het laatste geval is de keus voor onderwijs als object van onderzoek tamelijk willekeurig, in het eerste natuurlijk geenszins. Met ander woorden: 'ethnography *of* education' wordt opgezet en uitgevoerd door universitaire onderzoekers binnen een bepaalde discipline; bij 'ethnography *in* education' is dat niet noodzakelijkerwijs het geval, zoals het eerste citaat met concrete voorbeelden duidelijk maakt.

Een tweede conceptuele onderscheiding heeft juist te maken met 'ethnography *in* education'. Green en Bloome geven als het ware drie 'typen' etnografisch onderzoek binnen dat 'domein' die methodologisch duidelijk van elkaar verschillen, namelijk *doing ethnography*, *adopting an ethnographic perspective* en *using ethnographic tools*.

Over 'doing ethnography' schrijven ze dat het

"involves the framing, conceptualizing, conducting, interpreting, writing and reporting associated with a broad, in-depth, and long-term study of a social or cultural group, meeting the criteria for doing ethnography as framed within a discipline or field." (ibid.:183)

Maar 'by adopting an ethnographic perspective'

"we mean that it is possible to take a more focused approach (i.e., do less than a comprehensive ethnography) to study particular aspects of everyday life and cultural practices of a social group. Central to an ethnographic perspective is the use of theories of culture and inquiry practices derived from anthropology or sociology to guide the research." (ibid.:183)

Ten slotte bedoelen Green en Bloome met 'using ethnographic tools'

"the use of methods and techniques usually associated with fieldwork. These methods may or may not be guided by cultural theories or questions about the social life of group members." (ibid.:183)

Van de schooletnografische bijdragen die in de loop der jaren in *Spiegel* zijn verschenen kun je zeggen dat ze duidelijk van het tweede 'type' zijn; de bijdrage van Theo Witte in deze aflevering zou je wellicht tot het derde 'type' kunnen rekenen. Hij benoemt zijn methodologische aanpak, in navolging van Swanborn (1999) als fenomenografisch.

Opmerkelijk is de positieve toonzetting van Green en Bloomes review. Positief in tweeërlei opzicht. Allereerst waarderen ze kennelijk de omvangrijke en tamelijk snelle verbreiding van deze aanpak bij onderwijsonderzoek en -ontwikkeling. In 1980 dacht Ray C. Rist nog een 'blitzkrieg ethnography' waar te nemen en bezorgd waarschuwde hij zijn collega's dat

"a 'method' threatened to be transformed into 'a movement' at the expense of its scientific character." (Rist, 1980:8)

Nog maar veertien jaar later constateren Denzin & Lincoln (1994:IX) het volgende.

"Over the past two decades, a quiet methodological revolution has been taking place in the social sciences. A blurring of disciplinary boundaries has occurred. The social sciences and humanities have drawn closer together in a mutual focus on an interpretive, qualitative approach to research and theory. Although these trends are no new ones (...), the extent to which the "qualitative revolution" has overtaken the social sciences and related professional fields has been nothing short of amazing."

Een aardig beeld van dat vervagen van disciplinaire grenzen geeft Janesick (1994:211) in haar bijdrage aan datzelfde boek als ze opmerkt

"(...) in education over the past three decades, case study methods, oral history, including narrative and life history approaches, grounded theory, literary criticism, and ethnographic approaches to research have been discovered and used for their fit with questions in education and human services. This makes sense, as these are the very approaches that allow researchers to deal with individuals."

Het citaat van Denzin en Lincoln is de openingszin van het voorwoord op hun handboek. Zo'n klaoenstoot misstaat natuurlijk geenszins in het eerste, uitgebreide en bijna alomvattende handboek voor kwalitatief onderzoek, maar enige overdrijving

lijkt er niet vreemd aan. Toch is de trend onmiskenbaar. Wie nog eens een oud nummer van *Research in the Teaching of English* doorbladert, bijvoorbeeld nummer 3 uit jaargang 16 (1980) vindt daarin drie volwaardige artikels die tezamen 18 statistische tabellen presenteren. Nummer 1 van de vierendertigste jaargang (1999) bevat ook drie volwaardige artikels maar geen enkele tabel. Dat duidt toch wel op een omkering van waarden.

In het citaat van Janesick weerklink ook de tweede vorm van optimisme die de review van Green en Bloome kenmerkt: de resultaten van schooletnografisch onderzoek sluiten zo goed aan bij de vragen die leven in het onderwijs. Bij de talloze voorbeelden die Green en Bloome - zeker ook kritisch - bespreken laten ze op dat punt weinig twijfel bestaan.

Hoe verhoudt de inhoud van dit dubbelnummer van *Spiegel* zich tot boven aangeduide ontwikkelingen? Methodologisch eenkennig is deze aflevering van *Spiegel* zeker niet; dat is als het ware *Spiegel*traditie. In de bijdrage van Jeff Bezemer - het is al eerder opgemerkt - overheerst een etnografisch perspectief. Aan de andere kant van het methodologisch spectrum bevinden zich de bijdragen van Peter Bimmel, Huub van den Bergh en Ron Oostdam en van Amos van Gelderen en Ron Oostdam. Beide papers zijn strikt empirisch-analytisch en bieden de liefhebbers prachtige stalen van 'hogere rekenkunde' en de interpretatie daarvan. Het artikel van Ludo Verhoeven en Cor Aarnoutse neemt een middenpositie in doordat de onderzoekers het inzetten van etnografisch gereedschap niet schuwen, maar ook niet de empirisch-analytische gereedschapskist dichtlaten. Dat geldt op vergelijkbare wijze voor de bijdragen van Theo Witte en Ton Vallen. Wie, als Theo Witte, een oriënterend onderzoek opzet en uitvoert komt als het ware al gauw per definitie uit bij de inzet van etnografisch gereedschap. Vallens tekst valt eigenlijk grotendeels buiten dit methodologisch stramien, omdat hij eerder een visie uiteenzet om daarop onderzoeksbeleid te baseren dat moet leiden tot verbetering van de (onderwijs)praktijk. De bijdrage van Heleen Strating en Anne Vermeer behoort tot dezelfde categorie: eerder een betoog dan een onderzoeksverslag, al bieden ze in de laatste paragraaf zicht op hun onderzoeksplannen die zonder twijfel binnen de empirisch-analytische traditie passen.

Ludo Verhoeven en Cor Aarnoutse openen deze methodologische vlootstouw met hun bijdrage getiteld *Interactief taalonderwijs: balans tussen constructief en instructief leren*. (Strating en Vermeer kunnen dus hun borst natmaken.) De auteurs constateren op basis van eerder verricht onderzoek, dat de opbrengst van het taalonderwijs op de Nederlandse basisschool mager is te noemen. Ze zoeken de oorzaak daarvan in het feit dat de didactiek van het taalonderwijs in Nederland achtergebleven is bij internationale ontwikkelingen. Zij wijzen daarbij op het verbeterd inzicht in leerprocessen op het terrein van gesproken en geschreven taal als gevolg van een grote, internationale onderzoeksinspanning. De onderwijspraktijk in Nederland heeft daar niet van geprofiteerd.

De auteurs beginnen hun bijdrage aan deze *Spiegel* met een overzicht van recent onderzoek naar de taalontwikkeling van kinderen in de basisschoolleeftijd. Door de

fasen te beschrijven die kinderen achtereenvolgens doormaken geven ze zicht op de continuïteit tussen processen van mondelinge en schriftelijke taalontwikkeling. Na een korte analyse van het traditionele taalonderwijs, bespreken Verhoeven en Aarnoutse het vernieuwend kader van interactief taalonderwijs in theorie en praktijk. Daarna bespreken ze hoe een didactiek van interactief taalonderwijs gestalte zou kunnen krijgen. Ze sluiten af met een perspectief op een taaldidactiek die uitgaat van een balans tussen constructieve en instructieve leerprocessen bij kinderen.

In het kader van een Gronings onderzoeksproject waarin gepoogd wordt een empirisch gefundeerde kennisbasis voor het literatuuronderwijs te ontwikkelen, heeft Theo Witte een oriënterend onderzoek naar zo'n kennisbasis verricht. In *Een zoeklicht voor de begeleiding van de literaire ontwikkeling; verslag van een oriënterend onderzoek naar een kennisbasis voor het literatuuronderwijs in het studiehuis* doet hij daarvan in deze aflevering van *Spiegel* uitvoerig verslag. Na een inleiding bespreekt Witte eerst enkele problemen die de recente vernieuwingen van het literatuurexamenprogramma havo-vwo met zich meebrengen; daaruit resulteert de probleemstelling die leidt tot een vraagstelling en een opzet van het onderzoek. De paragrafen 4, 5, en 6 vormen de kern van zijn bijdrage. Op basis van evaluatieve uitspraken van docenten geeft Witte een aanzet voor een kennisbestand voor het literatuuronderwijs. Afsluitend schetst hij een plan voor verder onderzoek.

De probleemstelling baseerde Witte op reeds verricht onderzoek waaruit blijkt dat er onvoldoende bekend is over de aanpak van het leesdossier. Met behulp van drie onderzoeksvragen probeert Witte zicht te krijgen op de aard van de benodigde kennis. Die vragen luiden:

- 1 Welke leerlingkenmerken onderscheiden docenten bij de evaluatie van het literaire ontwikkelingsproces?
- 2 Welke typen leergedrag kunnen worden onderscheiden?
- 3 Welke begeleidingsstrategieën sluiten aan bij de verschillende typen.

Bij deze vraagstelling tekent de onderzoeker nadrukkelijk aan dat hij inductief te werk gaat en nauw aansluit bij de praktijktheorieën van docenten.

Aan het eind van zijn uitvoerige uiteenzetting is Theo Witte positief gestemd: hij zit op de goede weg. Sommigen mogen twijfelen aan de relevantie van het publiceren van resultaten van oriënterend onderzoek: de Redactie was het in ieder geval met Theo Witte eens 'dat de data uit de praktijk in potentie rijk (genoeg) zijn' om die de lezers niet te onthouden.

Het trio Peter Bimmel, Huub van den Bergh en Ron Oostdam is in een uitgewogen onderzoek de *Effecten van strategietraining op leesvaardigheid in moedertaal en vreemde taal* nagegaan. Uitgangspunt was voor hen dat in de laatste jaren verrichte studies naar de leesvaardigheid van kinderen, jongeren en volwassenen geen rooskleurig beeld bieden daarvan. Dat rechtvaardigt de vraag hoe de effectiviteit van het begrijpend leesonderwijs vergroot kan worden. In hun onderzoek wilden ze enerzijds

nagaan of leesstrategietraining bij het schoolvak Nederlands daadwerkelijk helpt (zoals didactische handboeken veelal aannemen) en anderzijds of er transfer optreedt naar de leesvaardigheid in de vreemde talen. In hun bijdrage gaan ze eerst in op leesvaardigheid, leesstrategieën en strategische leeshandelingen en de relaties daartussen. Vervolgens gaan ze in op factoren die van invloed kunnen zijn op de transfer van leesstrategieën van de moedertaal naar een vreemde taal. Daarna bespreken ze eerder empirisch onderzoek naar de effectiviteit van leesstrategietraining bij leerlingen in het voortgezet onderwijs. Ten slotte rapporteren ze over een trainingsstudie waarin een experimenteel programma voor het trainen van leesstrategieën op zijn effectiviteit is beproefd.

De uitkomsten van de trainingsstudie zijn een steun in de rug voor de eerder genoemde aanname uit de vakdidactische handboeken; transfer naar leesvaardigheid bij een vreemde taal werd echter niet waargenomen. Natuurlijk past het 'kanttekeningen te plaatsen' bij de resultaten; van die taak kwijten Bimmel, Van den Bergh en Oostdam zich met verve.

Ton Vallen constateert in zijn bijdrage *Veeltaligheid in de klas: een uitdaging voor beleid en praktijk* dat "er zich als gevolg van grootschalige processen als internationalisering, technologische ontwikkeling en immigratie in hoog tempo ingrijpende veranderingen in de samenleving voordoen die consequenties hebben voor het taalgebruik op zowel individueel als institutioneel niveau. Dat laatste geldt ook in sterke mate voor het onderwijs." Tegen de achtergrond van deze constatering legt Vallen in zijn bijdrage het accent op de consequenties voor het Nederlandse basisonderwijs van veranderingen in de autochtone en allochtone taalsituatie. Uitgangspunt daarbij is de prikkelende stelling dat "variatie een wezenskenmerk van alle samenlevingen en gedragsvormen is en daarmee ook van talige communicatie."

In een boeiend betoog passeren diverse onderwerpen de revue die een verhelderend licht werpen op die veranderingen en ze in perspectief plaatsen. Het verhaal loopt uit op een eigentijds *Pleidooi* voor het ontwikkelen en implementeren van schoolgebonden taalbeleidsplannen. Aan de hand van plannen van de gemeente Tilburg kan Vallen in concreto illustreren wat hij bedoelt.

Amos van Gelderen en Ron Oostdam merken op dat het herschrijven van teksten misschien wel een van de ingewikkeldste vaardigheden is bij het schrijven. Ze ondersteunen die aanname door erop te wijzen dat die vaardigheid weer afhangt van linguïstische en extra-linguïstische vaardigheden die op hun beurt weer berusten op allerlei kennisbestanden. Dat belast natuurlijk het werkgeheugen. Als je die belasting zou verminderen door de linguïstische vaardigheid als 'linguistic fluency' te verbeteren, dan komt er ruimte vrij, zodat de schrijver meer aandacht kan besteden aan betekenisproblemen vanuit een communicatief perspectief bij het herschrijven. In hun bijdrage getiteld *Learning grammatical structures for revision of form and meaning* doen Van Gelderen en Oostdam verslag van hun zorgvuldig opgezette en nauwkeurig geanalyseerde experiment om bij jonge, onervaren schrijvers die 'linguistic fluency' te verbeteren, zowel bij NT1- als bij NT2-leerders. Ze inter-

preteren hun uitkomsten als veel belovend. Alle zogenoemde experimentele condities verbeteren de 'linguistic fluency' en bevorderen het herschrijven op betekenisniveau van de tekst.

Jeff Bezemer is als onderzoeker betrokken bij een Noors-Nederlands-vergelijkend etnografisch onderzoek. In dat onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal.

Hoe wordt in de dagelijkse onderwijspraktijk van een multiculturele basisschool omgegaan met talige diversiteit?

In zijn bijdrage aan deze aflevering van *Spiegel*, die hij de titel *Is het een aa of een a?*; *Leren spellen op een multiculturele basisschool* meegaf, doet hij verslag van een onderzoek naar een praktijk van spellingonderwijs op een multiculturele basisschool in Nederland. Hij onderzocht die praktijk met behulp van zogenaamde sleutel-incident-analyse. Centraal in de geanalyseerde praktijk staan "de regels van klinkerverenkeling en medeklinkerverdubbeling". Concreet: de 'regels' die leiden tot de correcte spelling van het woord vallen. De minutieuze analyse plaatst Bezemer tegen de achtergrond van een, voor deze gelegenheid samenvattende, uiteenzetting over leren spellen, een synopsis van een portret van de school, de betrokken leerlingen en de leraar en een beschrijving van de les waarin het incident voorviel. De analyse wordt gepresenteerd in termen van de 'rollen' die de leerlingen spelen in het incident en de betekenis van het gebruikte onderwijsleermateriaal. De interpretatie van het incident wordt gedragen door de kennisbestanden die im- of expliciet in het geding zijn.

De conclusies die Jeff Bezemer aan zijn analyse en interpretatie verbindt zijn niet 'mals'. De leraar toont "een bewustzijn van meertaligheid in retorische bespiegelingen" maar verlaat zich "[in de dagelijkse praktijk] op het gebruik van monolinguale routines" waarvan de T2-leerders de dupe worden.

Heleen Strating en Anne Vermeer spuien hun gram over *De digitale klas*; door over (in)efficiëntie van het inzetten van multimediale software in het tweede-taalonderwijs hun oordeel te geven. Ze gaan uit van de observatie dat "ICT" [dezer dagen] het toverwoord voor beter taalonderwijs [lijkt]: adaptiever, interactiever, authentieker." Hun grootste bezwaar is dat "ICT wordt ingezet voor *alle* leerinhouden en *alle* vaardigheden en *alle* leerlingen, zonder dat eerst eens bekeken wordt of het betreffende medium wel zo geschikt is voor alles en iedereen." Voorts analyseren zij dat "de grote haast van uitgevers om toch vooral maar de boot niet te missen, en de gretigheid van de scholen om ICT-materialen voor hun leerlingen te hebben [ertoe leidt] dat er veel kaf tussen het koren zit, ook al omdat zij die veel van taalleren weten, vaak weinig verstand hebben van programmeren, en programmeurs vaak weinig verstand hebben van taalleren."

Achtereenvolgens gaan de auteurs in twee paragrafen in op de relatie tussen leerinhouden en mogelijke interactievormen en op die tussen interactievormen en leer-

strategieën van taalleerders. Daarbij lichten ze hun uitspraken toe aan bestaand materiaal, zowel verschenen op CD-Rom als op het internet. (Dat laatste is volgens Strating en Vermeer veel minder bekend; ze schromen dan ook niet hun tekst rijkelijk met internetadressen te larden.) Ten slotte geven ze in een vierde paragraaf een beschrijving van hun plannen voor een onderzoek naar de effectiviteit van de verschillende leerinhouden en interactievormen met in achtneming van de verschillende soorten leerders. Dat ze daarbij onverholven kiezen voor een empirisch-analytische aanpak, geeft hen alsnog een plaatsje binnen het methodologische spectrum van deze *Spiegel*.

De Redactie van *Spiegel* hoopt dat de lezer(essen)s zich deze inhoudelijke en methodologische vloot-schouw laten welgevalen; het volgende dubbelnummer van *Spiegel* ligt al in het dok.

December 2001,
namens de Redactie,
Jan Sturm

Bibliografie

- Atkinson, P., A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, Lyn Lofland (eds.) (2001). *Handbook of Ethnography*. London etc.: Sage.
- Denzin, N.K. & Y.S. Lincoln (eds.) (1994), *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks etc.: Sage Publications.
- Flood, J., S.B. Heath & D. Lapp (eds.) (1997). *Handbook of Research on Teaching Literacy through the Communicative and Visual Arts*. New York: Macmillan.
- Green, J. & D. Bloome (1997). Ethnography and Ethnographers of and in Education: a Situated Perspective. In: J. Flood, S.B. Heath & D. Lapp (eds.), *Handbook of Research on Teaching Literacy through the Communicative and Visual Arts*. New York: Macmillan, 181-202.
- Janesick, V.J. (1994). The Dance of Qualitative Research Design; Metaphor, Methodolatry, and Meaning. In: N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (eds.), *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks etc.: Sage Publications, 209-219.
- Rist, R.C. (1980). Blitzkrieg Ethnography: On the transformation of a method into a movement. *Educational Researcher* 9, nr. 2, 8-10.
- Swanborn, P. (1999). *Evalueren. Het ontwerpen begeleiden en evalueren van interventies: een methodische basis voor evaluatie-onderzoek*. Amsterdam: Boom.